

HENNING JAKHELLN
professor

Institutt for offentlig rett
Universitetet i Oslo
Karl Johansgt. 47 (Domus Bibliotheca)
Postboks 6706 St. Olavs plass
0130 Oslo 1

Tlf.: 22 85 94 21
Fax: 22 85 94 20
henning.jakhelln@jus.uio.no

28. april 2003

Direktoratet for brann og elsikkerhet
att.: Tone Limbodal
Postboks 2014
3103 Tønsberg

Brannmannskapers innsatsplikt og plikten til å ivareta egen sikkerhet under redningsaksjoner m.v.

I. Innledningsvis bemerkes at det ikke er tvil om at brannmannskap har et yrke hvor faregraden kan være betydelig. På samme måte som innen politi og forsvar - og endel andre yrker som dykkere, ambulansespersonell m.fl. - medfører arbeidsforholdet at den enkelte arbeidstaker i aktuelle situasjoner kan bli utsatt for en fare som vil kunne være overhengende for både liv og helse. I slike tilfelle er det tale om en faregrad som er vesentlig høyere enn tilfellet vil være i de aller fleste andre arbeidsforhold.

Det er videre karakteristisk at faregraden under aktuelle redningsaksjoner vil være labil. Dynamikken i den enkelte situasjon vil kunne være mer eller mindre vanskelig å forutse, herunder hvor hurtig det eventuelt vil skje at situasjonen tar en uventet utvikling. Dertil kommer at det kan være meget vanskelig å ha full oversikt over situasjonen til enhver tid - såvel for brannledelsen som for det enkelte mannskap. Betydelige usikkerhetsfaktorer er således knyttet til den enkelte situasjon til enhver tid, men særlig i situasjonens

akutte faser. En større eller mindre grad av uforutsigbar dynamikk er forsåvidt karakteristisk.

Karakteristisk er det også at brannmannskapet har til oppgave bl.a. å forsøke å redde ut personer som befinner seg i faresonen - f.eks. inne i en brennende bygning - og forsøke å slukke en brann eller iallfall forsøke å begrense omfanget av brannen og således forsøke å redde materielle verdier; eventuelt bringe slike verdier ut og i sikkerhet.

Ved brann i bygning eller anlegg har brannmannskapet til oppgave bl.a. å forsøke å redde ut personer, og det kan da være nødvendig at en eller flere av brannmannskapet går inn i bygningen. Det sier seg selv at det er forbundet med fare å gå inn i en brennende bygning. Faregraden vil imidlertid i høy grad avhenge av de nærmere omstendigheter. Dels kan det være spørsmål om hvor langt brannen har utviklet seg, men også om hvor raskt brannen vil kunne utvikle seg videre. Disse forhold har igjen bl.a. sammenheng med bygningens eller anleggets konstruksjon m.v., men avhenger også av hva som ellers befinner seg inne i bygningen eller anlegget, av f.eks. ekspositive stoffer, kjemikalier, osv.

For at redningsmannskaper skal kunne være i stand til å utføre redningsaksjoner, vil det nødvendigvis måtte holdes øvelser som - iallfall tildels - såvidt mulig tilsvare de situasjoner som redningsmannskapene skal takle. I arbeidsrettslig henseende må det uten videre kunne legges til grunn at redningsmannskaper vil være såvel forpliktet som berettiget til å delta i slike øvelser, i hovedsak innen de samme rammer som gjelder for reelle redningsaksjoner. Medmindre annet fremgår av sammenhengen, vil det som i det følgende er sagt om de reelle redningsaksjoner også få anvendelse på de øvelser som avholdes.

II. Arbeidsrettslig er det naturlig å ta utgangspunkt i at ethvert arbeid innebærer en større eller mindre fare for liv og helse. Denne risiko varierer sterkt mellom de forskjellige yrker. I denne sammenheng er det imidlertid

tilstrekkelig å påpeke, at hverken arbeidsmiljøloven eller annen lovgivning setter forbud mot at arbeidstakere skal utføre farlige eller særlig risikofylte arbeidsoppgaver. Faregraden influerer imidlertid på hvilke krav som stilles til sikring og andre forebyggende tiltak - dess større faregrad, dess større krav til sikring og forebyggelse.

Merkes må likevel uttalelsen i arbeidsmiljølovens¹ forarbeider, Ot. prp. nr. 3 (1975-76) s. 110: "En arbeidstaker har etter gjeldende rett ikke plikt til å utføre arbeid som han mener er farlig for ham. Det vil ikke være i strid med hans lydighetsplikt etter arbeidsavtalen eller arbeidsgiverens styringsrett etter tariffavtalen, å nekte å utføre slikt arbeid. Denne retten til å nekte å utføre farlig arbeid er så vidt klart anerkjent i norsk arbeidsliv at en finner det unødvendig å lovfeste den."

Etter mitt syn må første setning i denne uttalelse være prinsipielt uriktig, idet den bygger på at det skulle foreligge en rett til å nekte å utføre *ethvert* farlig arbeid.² Nektelsesretten må imidlertid være *begrenset* til arbeidsoppgaver som er farligere enn det som følger med vedkommende stilling,³ jfr. den videre drøftelse nedenfor under VII. I rettspraksis er det da også lagt til grunn at arbeidstakere bare har rett til å nekte å utføre arbeidsoppgaver som innebærer en større faregrad enn den som følger av arbeidsforholdet.⁴

Arbeidsmiljøloven bygger således på at arbeidsmiljøet skal være "fullt forsvarlig". Allerede i dette krav om forsvarlighet ligger både en aksept av faregrad, og et krav til sikring og forebyggelse. Dette utgangspunkt konkretiserer seg bl.a. ved krav om informasjon til arbeidstakerne om ulykkes-

¹ Lov om arbeidervern og arbeidsmiljø m.v. av 4. feb. 1977 nr. 4 (aml.).

² Dessuten kan nektelsesretten ikke være betinget av den enkelte arbeidstakers subjektive oppfatning.

³ Det er forsåvidt karakteristisk at faregraden ved arbeid om bord på skip bare gir sjøfolk adgang til å kreve avskjed - og dermed heve arbeidsavtalen - dersom det foreligger omstendigheter som vesentlig øker den vanlige faregrad; i kasuistisk form er dette kommet til uttrykk i sjømannslovens § 12 nr. 1, som gir sjøfolk rett til å kreve avskjed dersom skipet ikke er i sjødyktig stand [§ 12 nr. 1a), jfr. også b)], eller dersom faren for krigsskade m.v. "er blitt vesentlig forøket" [§ 12 nr. 1g)], eller at det viser seg å herske "en ondartet farsott" i den havn skipet skal gå til [§ 12 nr. 1h)].

⁴ Rt. 1989 s. 329.

og helsefare, og ved krav til opplæring m.v. Som en konsekvens av utgangspunktet er det videre fastsatt krav om arbeidsinstruks og sikkerhetsforanstaltninger ved særlig farlig arbeid, og krav om andre forholdsregler for å oppnå "tilfredsstillende" vern av liv og helse. Dessuten er det gitt regler om opplæring i og bruk av personlig verneutstyr.

Etter arbeidsmiljølovens bestemmelser skal arbeidsmiljøet "være fullt forsvarlig ut fra både en enkeltvis og samlet vurdering av de faktorer i arbeidsmiljøet som kan ha innvirkning på arbeidstakernes fysiske og psykiske helse og velferd".⁵ For å sikre at hensynet til arbeidstakernes sikkerhet, helse og velferd blir ivaretatt på alle plan i virksomheten, skal arbeidsgiver bl.a. "sørge for at arbeidstakerne gjøres kjent med ulykkes- og helsefarer som kan være forbundet med arbeidet, og at de får den opplæring, øvelse og instruksjon som er nødvendig".⁶ I virksomhet hvor hensynet til arbeidstakernes helse og sikkerhet gjør det nødvendig kan det fastsettes i forskrift at arbeidsgiver bare kan nytte arbeidstakere som kan dokumentere at de har gjennomgått en opplæring som tilfredsstiller nærmere fastsatte krav til ferdigheter eller kunnskaper. Det kan herunder stilles krav om at den som forestår opplæringen tilfredsstiller nærmere angitt krav.⁷ Arbeidsgiver skal legge opp arbeidsorganisasjon og utførelse av arbeidet "slik at arbeidstakerne ikke utsettes for uheldige fysiske eller psykiske belastninger, eller slik at deres mulighet for å vise aktsomhet og ivareta sikkerhetshensyn forringes".⁸ Skal det utføres arbeidsoppgaver "som kan innebære særlig fare for liv og helse", skal det utferdiges egen arbeidsinstruks om hvordan arbeidet skal utføres og hvilke sikkerhetsforanstaltninger som skal iakttas, herunder om særlig instruksjon og tilsyn.⁹ Kan det ikke på annen måte tas forholdsregler for å oppnå tilfredsstillende vern om liv og helse, "skal hensiktsmessig personlig verneutstyr stilles til arbeidstakernes rådighet. Arbeidstakerne skal gis opplæring i bruken av utstyret og, om det er påkrevd, påbys å bruke det".¹⁰

⁵ Aml. § 7 nr. 1 første ledd.

⁶ Aml. § 14 annet ledd i).

⁷ Aml. § 7 nr. 3 c).

⁸ Aml. § 12 nr. 1.

⁹ Aml. § 12 nr. 4 b).

¹⁰ Aml. § 12 nr. 4 e).

III. Det er ikke tilstrekkelig at det i lov er angitt hvorledes arbeidsmiljøet skal være. Lovgivningens krav skal overholdes i den daglige virksomhet - kravene skal operasjonaliseres - og det er også i den sammenheng nødvendig å presisere nærmere hva kravene i lovgivningen egentlig innebærer i praksis.

Som utgangspunkt påhviler det arbeidsgiver å overholde de ovennevnte krav. Disse krav har betydning for det organiserte vernearbeid innen virksomheten, for tilsynsmyndighetene, og for den enkelte arbeidstaker.

Forsåvidt gjelder det organiserte vernearbeid, er det naturlig å nevne at virksomheten skal ha valgte verneombud og arbeidsmiljøutvalg, dersom antallet ansatte ved virksomheten overstiger det fastsatte minsteantall.¹¹ Når det gjelder brannvesen og brannmannskap kan det - slik forholdene er i dag i praksis - uten videre legges til grunn at det ved virksomheten vil være såvel verneombud som arbeidsmiljøutvalg. Verneombud har en rekke oppgaver,¹² og kan bl.a. gi påbud om å stanse arbeid som verneombudet mener innebærer en umiddelbar fare for arbeidstakernes liv eller helse, og faren ikke straks kan avverges på annen måte.¹³ Det kan derfor reises spørsmål om - og eventuelt i hvilken utstrekning - verneombudets rett til å stanse farlig arbeid kan utøves mens en redningsaksjon pågår; f.eks. under arbeidet med å slukke en brann eller få den under kontroll. Dette spørsmål drøftes nedenfor i avsnitt IV.

Spørsmålet om redningsledelsens ansvar drøftes nedenfor i avsnitt V. Dette ansvar har sammenheng med spørsmålet om det har vært etablert et forsvarlig opplegg for redningsaksjoner, jfr. nedenfor i avsnitt VI og VII.

Videre har den enkelte arbeidstaker plikt til å avbryte sitt arbeid, dersom arbeidstakeren "anser at arbeidet ikke kan fortsette uten å medføre fare for liv eller helse".¹⁴ Det kan derfor reises spørsmål om hva som er det nærmere

¹¹ Aml. §§ 23 flg.

¹² Aml. § 26.

¹³ Aml. § 27 første ledd.

¹⁴ Aml. § 16 fjerde ledd.

innhold av denne plikt til å avbryte arbeidet. Dette spørsmål drøftes nedenfor i avsnitt VIII.

I mange tilfelle vil det i forbindelse med en redningsaksjon bli foretatt etterforskning for om mulig å avdekke årsaker til ulykken; etter en brann skal det således rutinemessig foretas etterforskning av politiet. I denne sammenheng vil det nødvendigvis måtte innhentes forklaringer fra redningsmannskapet, f. eks. fra brannmannskapet. Også i den forbindelse vil det kunne ha betydning å avklare omfanget av redningsmannskapets innsatsplikt og plikten til å ivareta egen sikkerhet, jfr. nedenfor avsnitt IX.

IV. Verneombud er altså etter arbeidsmiljølovens § 27 berettiget til å stanse arbeid som verneombudet mener innebærer "en umiddelbar fare for arbeidstakernes liv eller helse" dersom faren ikke straks kan avverges på annen måte. Spørsmålet er om - og i tilfelle under hvilke vilkår - denne stansningsrett kan utøves under en pågående redningsaksjon, hvor situasjonen utvilsomt kan bli temmelig farlig.

Eksempelvis kan det være tale om brannmannskap - f.eks. røykdykkere - som er sendt inn, eller vurderes sendt inn, i en brennende bygning for om mulig å redde ut en eller flere personer, eller for å se om det befinner seg mennesker inne i bygningen.

Innledningsvis bemerkes at bestemmelsen i aml. § 27 er utformet helt generelt. Etter ordlyden er det ikke gjort noen unntak - heller ikke for situasjonen under en pågående redningsaksjon eller tilsvarende situasjoner. Spørsmålet om verneombuds stansningsrett under slike situasjoner er imidlertid ikke berørt i forarbeidene til arbeidsmiljøloven.¹⁵ Lovgiver synes ikke å ha vært oppmerksom på problemstillingen, og ordlyden kan således ikke uten videre

¹⁵ Se særlig Ot. prp. nr. 3 (1975-76) s. 83-84 og s. 117.

være avgjørende. Spørsmålet må derfor vurderes ut fra de reelle hensyn som gjør seg gjeldende.

Som nevnt ovenfor i avsnitt II og III innebærer arbeidsmiljølovens krav om at arbeidsmiljøet skal være "fullt forsvarlig" ikke et forbud mot farlige eller særlig risikofylte arbeidsoppgaver. Utgangspunktet synes derfor å måtte tas i at samfunnet har behov for å få utført også de farlige eller særlig risikofylte arbeidsoppgaver - som bl.a. skal utføres av ansatte i brannvesen, politi, forsvar osv. Arbeidsmiljølovens generelle og spesielle bestemmelser om et fullt forsvarlig arbeidsmiljø synes å måtte sees på denne bakgrunn, og synes derfor å måtte gis en innskrenkende fortolkning forsåvidt. Dette utgangspunkt synes også å måtte legges til grunn i forhold til spørsmålet om verneombudet har rett etter aml. § 27 til å stanse en pågående redningsaksjon.

Videre må utgangspunktet tas i at situasjonen under en pågående redningsaksjon må vurderes fortløpende, og at det må treffes beslutninger under sterkt tidspress dersom en situasjon utvikler seg dramatisk. Den løpende vurdering av utviklingen, og dermed også av risikoen ved å fortsette redningsaksjonen, vil derfor måtte tas av redningsledelsen etter beste skjønn, ut fra det kjennskap som redningsledelsen har til situasjonen til enhver tid. Alle disse forhold må således tas i betraktning når det skal vurderes hvilken faregrad som er forsvarlig - og dermed akseptabel.

Som nevnt bygger arbeidsmiljølovens bestemmelser på at arbeidsoppgavene skal kunne utføres innenfor den akseptable faregrad.¹⁶ Verneombudets rett til å stanse arbeid hvor det foreligger en umiddelbar fare for arbeidstakernes liv eller helse er av midlertidig karakter, og bygger på at

¹⁶ Jfr. ovenfor under II, og uttalelsen i Rt. 1989 s. 329: En "risiko som ligger innenfor det som følger av ansettelsen, gir ikke arbeidstakeren rett til å nekte å utføre arbeidet". Uttalelsen gjelder det beslektede spørsmål om når en polititjenestemann kan ha rett til å nekte å utføre en ordre.

arbeidstilsynets avgjørelse vil være avgjørende.¹⁷ Under en pågående redningsaksjon - og spesielt hvor situasjonen utvikler seg dramatisk - sier det seg selv at det ikke er tid til å avvente en avgjørelse fra arbeidstilsynet. I slike tilfelle er derfor spørsmålet om verneombudets stansningsrett egentlig et spørsmål om et verneombud skal kunne gripe inn og overprøve redningsledelsens vurdering av om redningsaksjonen skal fortsette.

Umiddelbart kan det synes som om spørsmålet om et verneombud skal kunne stanse en pågående redningsaksjon vil komme på spissen hvor verneombudet vurderer faren for brannmannskapet for å være "umiddelbar", samtidig som brannledelsen vurderer det slik at det er forsvarlig å fortsette aksjonen. Problemet er imidlertid at brannmannskapets arbeidsoppgaver under en redningsaksjon nettopp vil kunne medføre umiddelbar fare for liv og helse. Spørsmålet endrer seg derfor til et spørsmål om denne umiddelbare faregrad overstiger det forsvarlige. Ved denne vurdering vil det bl.a. måtte tas hensyn til brannmannskapets erfaring og kompetanse forøvrig, det utstyr de har og som forøvrig er tilgjengelig, karakteren og omfanget av de verdier som skal søkes reddet, og selvsagt den foreliggende situasjon - herunder om situasjonen synes oversiktlig. Det er således tale om sammensatte og løpende vurderinger som redningsledelsen må treffe ut fra et faglig skjønn.

Etter aml. § 27 skal verneombudets vurderinger baseres på faren for brannmannskapet - om faren for de ansatte må ansees for å være "umiddelbar" - og en slik vurdering vil, isolert sett, måtte bli av smalere karakter enn redningsledelsens vurderinger, som bl.a. vil måtte ta i betraktning også karakteren og omfanget av de verdier som skal søkes reddet. I utgangspunktet vil derfor redningsledelsens mer omfattende vurderinger måtte være avgjørende, fordi det nettopp er hensynet til omfanget og karakteren av de andre verdier som er bakgrunnen for at samfunnet har etablert brannvesen, politi og forsvar m.v.

¹⁷ Etter aml. § 27 kan arbeidet bare stanses "inntil Arbeidstilsynet har tatt stilling til om arbeidet kan fortsette".

Jfr. Rt. 1989 s. 329, hvor Høyesterett – bl.a. under henvisning aml. § 27 - omtalte forholdet mellom politiledelsens og arbeidstakerens egne vurderinger av risikoen ved arbeidsoppgaven slik: "Hvor stor fare arbeidstakeren i det enkelte tilfelle må finne seg i, vil måtte bero på en konkret vurdering der det blant annet må tas hensyn til hvilke interesser som skal ivaretas ved arbeidstakerens innsats, og hva som kan gjøres for å minske risikoen ut fra de tilgjengelige ressurser. Dette vil ofte måtte bero på en meget vanskelig vurdering, som det i utgangspunktet må tilligge den overordnede å foreta. Dette gjelder ikke minst i en etat som politiet, hvor lydighetsplikten er viktig."

Unntaksvis kan det likevel ikke utelukkes at en adgang for verneombudet til å gripe inn ved stansning kan være et viktig korrektiv til redningsledelsens vurderinger, men en slik adgang synes å måtte begrenses til tilfelle hvor redningsledelsens vurderinger åpenbart ikke holder mål.

Jfr. Rt. 1989 s. 329: "Arbeidstakeren må imidlertid kunne nekte å etterkomme selv en uttrykkelig ordre, hvis den utsetter ham for en fare som ikke under noen omstendighet er akseptabel, eller hvis den må anses klart uforsvarlig ut fra en bedømmelse av den konkrete situasjon."

I litteraturen¹⁸ kan spørsmålet bare sees berørt ganske kort av *Knut Røsandhaug*,¹⁹ som uttaler seg slik at verneombudet kan ha en noe mer vidtgående stansningsrett enn ovenfor angitt; det uttales at verneombudet skal kunne kontrollere at politiets tjenestemenn "ikke pålegges for farefulle

¹⁸ I kommentarutgavene til arbeidsmiljøloven er spørsmålet bare er påpekt, men uten nærmere omtale. I *Odd Friberg: Arbeidsmiljøloven med kommentarer* (6. utg. 1995) s. 187 påpekes bare at det i enkelte tilfelle må påregnes "en viss risiko som følger med arbeidet, som for eksempel når en brannmann skal slukke en brann. Den faregrad som kan forutses, må vurderes meget nøye". [Uttalelsen er ikke gjentatt i *Odd Friberg, Lars Holo og Jan Fougner: Arbeidsmiljøloven med kommentarer* (7. utg. 1998)]. I *Per Arne Larsen: Arbeidsmiljøloven* (2. utg. 2001) s. 172 er det også bare angitt at vurderingen av "om en situasjon representerer en akutt fare, vil også måtte ses i forhold til den risiko som enkelte yrkesgrupper må akseptere. Yrkesgrupper med høyere enn vanlig risiko er f.eks. redningsmannskap, brannmenn eller polititjenestemenn under utrykning, stuntmenn o.l."

¹⁹ *Knut Røsandhaug i Ragnar L. Auglend, Henry John Mæland og Knut Røsandhaug: Politirett* (1998) s. 915.

oppdrag", og - siden disse tjenestemenn har plikt til å utsette seg for eller å trosse en konkret fare - skal det "endel til før arbeidet rettmessig skal stanses." Noen nærmere begrunnelse for denne noe mer vidtgående stansningsrett for verneombudet er imidlertid ikke gitt.

V. Som det fremgår av ovenstående, vil ansvaret for et fullt forsvarlig arbeidsmiljø under en redningsaksjon påhvile redningsledelsen; den eller de som forestår den operative del av redningsaksjonen.²⁰ Også forsåvidt må utgangspunktet tas i spørsmålet om den foreliggende faregrad vil overstige det forsvarlige, sett i sammenheng med den risiko som følger av arbeidsforholdet. Ved denne forsvarlighetsvurdering vil det bl.a. måtte tas hensyn til brannmannskapets erfaring og kompetanse for øvrig. Videre må tas i betraktning det utstyr mannskapet har, og hva som for øvrig er tilgjengelig. Dessuten må karakteren og omfanget av de verdier som skal søkes reddet tas i betraktning.

Dersom det er tale om å forsøke å redde menneskeliv må det - bl.a. ut fra nødrettssynspunkter - være forsvarlig å akseptere en noe større risiko for redningsmannskapet enn hvor det er tale om materielle verdier.

Tilsvarende må legges til grunn om det skulle være tale om å redde store materielle verdier eller å avverge en katastrofe. Under en øvelse – selv om den skal legges opp svært så realistisk – vil derimot grensen for den akseptable risiko måtte legges noe lavere.²¹

I den konkrete situasjon vil det måtte være avgjørende om redningsledelsen har tatt i betraktning de ovennevnte omstendigheter og foretatt en vurdering av om det vil være forsvarlig å foreta eller fortsette redningsoperasjonen. Denne vurdering vil selvsagt måtte basere seg på den informasjon som er tilgjengelig. Det må likevel gjøres den viktige modifikasjon

²⁰ At forsvarlighetsvurderingen vil måtte skje i sammenheng med den risiko som følger av arbeidsforholdet, er forutsatt i Rt. 1989 s. 329.

²¹ Tilsvarende vil forsvarlig risiko for f.eks. stuntmenn måtte legges lavere; her er det tale om å bidra til produksjon av underholdning, og ikke om redning av liv eller verdier, eller øvelser i den anledning.

at det også må være med i vurderingsbildet om ytterligere informasjon kunne ha vært innhentet uten vesentlig tidstap - selvsagt forutsatt at det er tale om informasjon som redningsledelsen måtte anta kunne være av vesentlig betydning. Dessuten må tas i betraktning om redningsledelsens beslutninger måtte treffes under et sterkt tidspress - noe som eksempelvis kan være tilfellet når en brann skal slukkes - eller om det er tale om en redningsoperasjon hvor det er bedre tid til å overveie situasjonen.²²

Avgjørelsen i Rt. 1989 s. 329 er også i denne sammenheng illustrerende; som nevnt under IV la Høyesterett til grunn at det måtte tas hensyn til de interesser som skulle ivaretas, mannskapets erfaring, og hva som kunne gjøres for å minske risikoen ut fra tilgjengelige ressurser.

Ved den rettslige vurdering- som ofte finner sted i ettertid - vil det derfor måtte innrømmes ledelsen betydelig grad av skjønnsmessig vurderingsfrihet med hensyn til bedømmelsen av om det var forsvarlig å begynne eller fortsette den konkrete redningsoperasjon, eller å beslutte å iverksette - eventuelt ikke å iverksette - ett eller flere konkrete tiltak under redningsoperasjonen.

Det må likevel bemerkes særskilt at spørsmålet om ytterligere informasjon kunne ha vært innhentet uten vesentlig tidstap har nøye sammenheng med spørsmålet om opplegget for informasjon og kommunikasjon har vært forsvarlig. Mangelfullt opplegg for såvidt - eventuelt andre mangler ved opplegget - vil, slik det redegjøres for i det påfølgende avsnitt, kunne innebære at arbeidsmiljøet ikke kan karakteriseres som fullt forsvarlig.

VI. Fremstillingen ovenfor tar sikte på situasjonen under pågående redningsaksjoner. For å kunne utføre redningsaksjoner tilfredsstillende må det imidlertid på forhånd være etablert et forsvarlig opplegg, slik at redningsmannskapene blir i stand til å gjøre det som trengs, så godt og så

²² Brannvesenet er for eksempel tilkalt for å heve et kjøretøy som har kjørt utfor kaien.

effektivt som mulig, når det oppstår en situasjon hvor de skal gjøre sin innsats. Formålet med et slikt opplegg er både å sørge for at en effektiv redningsinnsats, og å sørge for forsvarlig sikring av redningsmannskapenes liv og helse.

Lov om vern mot brann, eksplosjon og ulykker med farlig stoff og om brannvesenets redningsoppgaver av 14. juni 2002 nr. 20 (brann- og eksplosjonsvernloven) med tilhørende forskrifter setter en rekke krav med sikte på å sørge for såvel effektiv redningsinnsats som forsvarlig sikring av redningsmannskapenes liv og helse, så som krav til utrustning til brannbekjempelse, personlig verneutstyr, sambandsutstyr osv., men også krav til opplæring og kompetanse og regelmessige øvelser.

De mange og detaljerte krav som følger av brannvernlovgivningens regler vil i arbeidsmiljø sammenheng måtte tillegges betydning i forhold til det grunnleggende krav om et fullt forsvarlig arbeidsmiljø, jfr. aml. § 7 nr. 1.²³ Som det ovenfor er redegjort for, vil redningsmannskapenes kompetanse, erfaring og utrustning m.v. måtte tillegges betydning ved vurderingen av hvilken faregrad som kan ansees forsvarlig. Mangler ved det etablerte opplegg i forhold til brannlovgivningens spesialregler vil nok - i relasjon til arbeidsmiljølovens krav om et fullt forsvarlig arbeidsmiljø - et stykke på vei kunne oppveies av andre forhold, slik at arbeidsmiljøet ut fra en totalvurdering kan ansees for fullt forsvarlig. Mangler ved utstyr vil således i noen grad kunne oppveies ved at redningsmannskapene har god erfaring, utgjør et godt team, og har et godt samband. Forøvrig vil imidlertid mangler ved opplegget måtte medføre at redningsledelsen under en pågående redningsaksjon må være ekstra påpasselig med hensyn til redningsmannskapenes sikkerhet. Dette innebærer igjen at den skjønsmessige margin forsåvidt blir snevrere.

Det kan under en redningsaksjon vise seg utfordringer som overskrider det som kan forventes av redningsmannskapet - risikofaktoren er for høy og den

²³ Sml. Rt. 1986 s. 353 hvor Høyesterett bl.a. bemerket at overtredelse av elektrisitetsforskriftenes sikkerhetsregler m.v. bare hadde betydning "som ledd i vurderingen av om forholdet rammes av arbeidsmiljølovens straffebestemmelser", jfr. aml. §§ 16 nr. 2 og 86.

oppgave det er ønskelig å få utført ligger derfor utenfor det som følger av arbeidsforholdet. I slike tilfelle oppstår spørsmålet om det enkelte medlem av redningsmannskapet - den enkelte brannmann - kan samtykke i en større faregrad, og om et slikt samtykke medfører at kravet til et fullt forsvarlig arbeidsmiljø modifiseres. I praksis vil det således være spørsmål om redningsledelsen har adgang til å be frivillige om å melde seg, eventuelt gi frivillige som selv melder seg adgang til å ta fatt på utfordringene.

Det kan eksempelvis tenkes at det oppstår brann i et godstog med en rekke vogner lastet med gass, slik at det foreligger en overhengende eksplosjonsfare. Det kan da reises spørsmål om redningsmannskapene er forpliktet til å utføre redningsoppgaver som innebærer at de i kortere eller lengre tid må oppholde seg på et område så nært det brennende tog at redningsmannskapet etter all sannsynlighet vil miste livet, dersom toglasten eksploderer. Samtidig kan forholdene ligge slik an at en eksplosjon vil medføre omfattende skader på omkringliggende bebyggelse, f.eks. hvor toget står i nærheten av et tettsted eller inne i en by.

Ut fra nødrettsbetraktninger vil det i en slik situasjon måtte legges til grunn at redningsmannskapets samtykke innebærer at kravet til et fullt forsvarlig arbeidsmiljø modifiseres.²⁴ Riktignok vil en arbeidstaker vanligvis ikke kunne samtykke i at arbeidsmiljøkravene settes lavere enn ellers. Her er det imidlertid tale om en konkret og aktuell situasjon. Dessuten vil redningsledelsen ikke kunne akseptere ethvert samtykke til hvilken som helst arbeidsoppgave under den pågående aksjon, men vil også måtte foreta en nærmere vurdering av situasjonen. Redningsledelsen vil således måtte ta i betraktning såvel den enkeltes samtykke, som faregraden og de verdier som står på spill, og dertil vurdere om den enkelte kan ha påtatt seg for mye eller ha strukket seg for langt i forhold til det realistiske.

²⁴ Jfr. Rt. 1989 s. 329, hvor nødrettsbetraktninger er lagt til grunn som relevante i relasjon til det beslektede spørsmål om redningsmannskapets adgang til å nekte å utføre en særlig farlig arbeidsoppgave.

Den eller de av redningsmannskapet som melder seg frivillig til å utføre særlig farlige arbeidsoppgaver under en redningsaksjon, vil ha krav på de ytelser som følger av folketrygdlovens og yrkesskadeforsikringslovens regler om yrkesskade,²⁵ dersom de skulle komme til skade eller omkomme. Dette gjelder selv om den enkelte av redningsmannskapet skulle ha vært uaktsom eller grovt uaktsom²⁶ ved vurderingen av den fare som er knyttet til å utføre disse særskilte arbeidsoppgavene, idet det er bare gjort unntak for forsettlige eller overlagte handlinger som den enkelte måtte ha utført med sikte på å skade seg selv eller ta seg selv av dage.²⁷ Dersom den enkelte har påført seg skade ved forsett eller overlegg, for derved å forsøke å gjennomføre en redningsoppgave, vil imidlertid nødrettsbetraktninger måtte medføre at også en slik skade må ansees som en yrkesskade - og tilsvarende må gjelde dersom vedkommende skulle omkomme.

Det kan f.eks. tenkes at en brannmann griper tak i en brennende gjenstand, for derved å forsøke å avverge skade på andre, samtidig som brannmannen vet at dette vil medføre skader på ham. Tilsvarende vil det kunne tenkes at en brannmann vet at han vil omkomme ved å foreta en handling eller unnløstelse - han unnløst f.eks. å redde seg selv - men gjør dette fordi det kan redde andre.

²⁵ Folketrygdlovens § 13-3 første ledd, jfr. annet ledd første punktum, og yrkesskadeforsikringslovens §§ 10-11.

²⁶ Tilsvarende gjelder dersom ulykken skyldes grov uaktsomhet fra redningsledelsens side; og må også antas dersom redningsledelsen skulle ha forvoldt skade eller tap av liv blandt redningsmannskapet ved forsett eller overlegg.

²⁷ Jfr. *Nils Nygaard* i Norsk Lovkommentar (2002) note 84 til yrkesskadeforsikringsloven, med videre henvisninger, bl.a. til *Asbjørn Kjønstad: Yrkesskadetrygden* (1979) s. 53-54: "Når forsettsregelen uttrykkelig er opphevet, må det antagelig kreves hensikt eller overlegg for at medvirkning kan føre til at en hendelse ikke anses som arbeidsulykke." Se videre *Asbjørn Kjønstad: Folketrygdloven med kommentarer* (1998) s. 483: "Et tilfelle kan godkjennes som yrkesskade selv om vedkommende har medvirket til skaden ved uaktsomhet eller ved å bryte sikkerhetsregler, f.eks. ved ikke å benytte sikkerhetsutstyr. --- Forsettlig påført skade blir vanligvis ikke godkjent, idet ulykkesmomentet mangler."

VII. Det er ytterligere et spørsmål om mangler ved selve opplegget for å kunne utføre redningsaksjoner kan medføre at arbeidsmiljøet ikke vil være fullt forsvarlig. Dermed oppstår det ytterligere spørsmål om hvilke konsekvenser dette vil ha, og hvem som for såvidt vil være ansvarlig. Et mulig ansvar vil kunne påhvile såvel den som ikke sørger for at det ikke foreligger mangler, som den som ikke sørger for å trekke de nødvendige konsekvenser av at mangler foreligger. Dette er forhold som ikke knytter seg spesifikt til situasjonen under en pågående redningsaksjon, men som knytter seg til den generelle sikkerhet for redningsmannskapene når en slik aksjon må iverksettes. Ansvar vil derfor ikke bare kunne oppstå i forhold til redningsledelsen for den enkelte redningsaksjon, men også i forhold til overordnede myndigheter.

Eksempelvis kan det være tale om mangler ved opplegget når det gjelder rutiner for hvilke opplysninger som skal kunne forefinnes eller raskt frembringes,²⁸ eller mangler ved rutiner for samband og kommunikasjon, eller mangelfull opplæring og øvelse med sambands- og kommunikasjonsutstyr, brannsluknings- eller annet utstyr, osv.

Mangler for såvidt kan medføre at det foreligger brudd på kravet i aml. § 14 annet ledd i) om at arbeidstakere skal gis "den opplæring, øvelse og instruksjon som er nødvendig", slik at såvel arbeidsmiljølovgivningens som brannlovgivningens regler for såvidt kan være overtrådt. Tilsvarende kan andre mangler ved opplegget innebære en overtredelse av andre spesialbestemmelser i arbeidsmiljølovgivning, brannlovgivning eller andre regler.

Slike mangler vil imidlertid dessuten måtte trekkes inn ved vurderingen av om arbeidsmiljøet er fullt forsvarlig, jfr. aml. § 7 nr. 1, som angir at denne vurdering skal skje "ut fra både en enkeltvis og samlet vurdering av de faktorer som kan ha innvirkning på arbeidstakernes fysiske og psykiske helse og velferd". Det kan neppe være tvil om at mangler ved redningsopplegget vil

²⁸ Dette kan f.eks. gjelde bygningstegninger, opplysninger om gass under trykk, om særlig brennbare stoffer, osv.

kunne innvirke på redningsmannskapenes fysiske og psykiske helse; dertil vil selve det forhold at mangler ved utstyr, trening og opplegg forøvrig i seg selv kunne være en psykisk belastning. Mangler ved redningsopplegget vil derfor ikke bare kunne være i strid med de forskjellige spesialbestemmelser, men også i strid med arbeidsmiljølovens generelle krav til et fullt forsvarlig arbeidsmiljø.

I denne sammenheng vil utgangspunktet for bedømmelsen av, om kravet til et fullt forsvarlig arbeidsmiljø er oppfylt, måtte være at redningsmannskapene skal være sikret mot de farer som de kan bli utsatt for innen den ramme som følger av deres arbeidsforhold. Redningsmannskaper har et arbeidsforhold hvor faregraden kan være sterkt varierende. Kravet om et fullt forsvarlig arbeidsmiljø innebærer derfor ikke bare at de skal være sikret mot de aktuelle farer på arbeidsstedet, men også at redningsmannskapene skal være sikret mot de farer som det vil måtte påregnes at de kan bli utsatt for.²⁹ Derfor må de farer som det kan påregnes at redningsmannskapene kan bli utsatt for måtte være avgjørende i forhold til kravet om et fullt forsvarlig arbeidsmiljø, og ikke den fare som redningsmannskaper utsettes for når de ikke deltar i en redningsaksjon med utfører annet arbeid, eller bare deltar i en begrenset redningsaksjon.

I arbeidsmiljølovens forarbeider er dette påregnelighetskrav forutsatt under omtalen av kravene til et fullt forsvarlig arbeidsmiljø. Det påpekes at kravet om et fullt forsvarlig arbeidsmiljø "innebærer ikke nødvendigvis at all risiko er eliminert. Det ville være umulig å gjennomføre i praksis. All aktivitet på arbeidsplassen, og for så vidt all menneskelig aktivitet overhodet, innebærer noe risiko.³⁰ Det loven vil kreve, er først og fremst at virksomheten skal innrettes, og arbeidet organiseres på en slik måte, at

²⁹ På den annen side vil det kunne forekomme at redningsmannskapet kunne ha vært (ennu) bedre sikret enn det som faktisk var tilfellet. Denne mulighet for ytterligere sikring er imidlertid ikke avgjørende, dersom sikkerheten for redningsmannskapet må ansees for å ha vært forsvarlig, slik sikringen faktisk var. Sml. for så vidt Høyesteretts bemerkning i Rt. 1989 s. 329: "Selv om en bedret sikring kunne ha vært oppnådd ... kan jeg ikke se at [polititjenestemannen] kunne sette dette som vilkår for å etterkomme den ordre han fikk."

³⁰ Sammenhengen mellom disse uttalelser i lovforarbeidene, og de uttalelser som knytter seg til arbeidstakeres rett til å nekte å utføre arbeid, jfr. ovenfor avsnitt II, synes ikke å være helt gjennomtenkt.

arbeidstakerne er sikret mot skader på liv og helse så langt dette rent praktisk lar seg gjennomføre".³¹ Videre påpekes det, at det i enkelte tilfelle vil være slik "at mulighetene for skadevirkninger ved en arbeidsprosess, eller ulykkesrisikoen ved bruk av en maskin [vil] være klart erkjent, uten at noen kan peke på praktiske løsninger som helt kan eliminere faren for skader eller ulykker. Utgangspunktet er imidlertid klart. Er helsemessige skader eller faren for ulykker en påregnelig følge, kan ikke arbeidet tillates. Arbeidsmiljøet kan i slike tilfeller ikke sies å være fullt forsvarlig".³² Som det fremgår er disse uttalelser helt generelle, og refererer seg ikke spesifikt til redningsmannskaper og deres arbeidssituasjon. Selv om disse bemerkninger ikke er helt entydige, må de kunne ansees for å være basert på det prinsipielle grunnsyn at faren for påregnelige skader skal være forebygget for at arbeidsmiljøet kan sies å være fullt forsvarlig, og dette må også få anvendelse forsåvidt gjelder redningsmannskaper.

På denne bakgrunn vil det måtte inngå som en del av det generelle opplegg for redningsaksjoner, at redningsmannskapene ikke skal kunne settes inn ved høyere faregrad enn det som er fullt forsvarlig ut fra deres utstyr, trening osv. Det må herunder tas i betraktning som påregnelig at redningsmannskaper vil kunne bli utsatt for svært store påkjenninger under en redningsaksjon. Mangler ved utstyr, trening osv. må derfor avspeile seg ved at tidligere vedtatt redningsopplegg avpasses den økte faregrad som følger av slike mangler. Det kan f.eks. bli nødvendig å nedgradere redningsopplegget slik at målet for redningsaksjoner legges lavere enn opprinnelig.³³ Internt hos arbeidsgiver vil ansvaret forsåvidt måtte påhvile den eller de som er ansvarlig for opplegget av redningsaksjoner, og for den løpende revisjon og vedlikehold av opplegget.³⁴ Dessuten har arbeidsmiljøutvalget en rekke oppgaver som skal bidra til å sikre et

³¹ Ot. prp. nr. 3 (1975-76) s. 26.

³² Ot. prp. nr. 3 (1975-76) s. 27.

³³ Det kan f.eks. måtte legges opp til at brann i et anlegg ikke får bre seg til omliggende hus m.v., men at anlegget får brenne ut, i stedet for et opplegg som tar sikte på å slukke brannen i anlegget.

³⁴ Jfr. forsåvidt aml. § 16 A og internkontrollforskriften av 6. des. 1996 nr. 1127.

fullt forsvarlig arbeidsmiljø.³⁵ Dessuten vil underordnede være forpliktet til å melde fra til overordnede om mangler av denne art.³⁶

Det er tenkelig at mangler ved utstyr og trening kan tilbakeføres til mangelfulle bevilgninger fra de politiske organer. De politiske organer vil imidlertid måtte tilpasse bevilgningene til redningsformål ut fra politiske prioriteringer i forhold til bevilgninger til andre formål. For at de politiske organer skal kunne foreta den nødvendige prioritering er det imidlertid viktig at ledelsen av brannvesenet meddeler - utvetydig - hvorledes situasjonen er med hensyn til forsvarlig arbeidsmiljø ved brannvesenet, herunder også hvorvidt brannvesenet vil være i stand til forsvarlig å dra omsorg for de oppgaver det er pålagt i forhold til borgerne.³⁷

VIII. Arbeidstakeres plikt til å avbryte sitt arbeid er i aml. § 16 nr. 1 fjerde ledd fastsatt uten forbehold: "En arbeidstaker som anser at arbeidet ikke kan fortsette uten å medføre fare for liv eller helse, skal avbryte sitt arbeid". Plikten er straffesanksjonert, jfr. aml. § 86. På samme måte som i forhold til verneombudets stansningsrett må det imidlertid legges til grunn at lovbestemmelsen angir arbeidstakernes plikt til å avbryte arbeidet for generelt, og at denne plikt må modifieres ut fra den faregrad som følger av arbeidsforholdet.

³⁵ Arbeidsmiljøutvalget skal bl.a. behandle spørsmål om opplæring, instruksjon og opplysningsvirksomhet i virksomheten, som har betydning for arbeidsmiljøet (aml. § 24 nr. 2 b), og det skal gjennomgå alle rapporter om yrkessykdommer, arbeidsulykker og tilløp til ulykker, søke å finne årsakene, og se til at arbeidsgiver treffer tiltak for å hindre gjentagelse (aml. § 24 nr. 3).

³⁶ Aml. § 16 nr. 1 tredje ledd.

³⁷ Som arbeidsgiver vil en kommune være ansvarlig for overtredelser av de regler som er gitt i arbeidsmiljøloven eller i medhold av denne, jfr. aml. § 14. Dette gjelder også i strafferettslig henseende, jfr. aml. § 87 og strl. § 48 a. Dette ansvar vil foreligge dersom noen er å bebreide som har handlet på vegne av kommunen. I denne sammenheng kan det være grunn til å nevne særskilt at brannvesenets ledelse [brannsjefen] vil ha et særlig ansvar som "den som i arbeidsgivers sted leder virksomheten", jfr. aml. § 85 første ledd.

Jfr. Rt. 1989 s. 329 forsåvidt gjelder arbeidstakeres rett til nekte å utføre arbeidsoppgaver: "Arbeidstakerens rett til å nekte å utføre et arbeid som medfører helsefare er ikke lovfestet. Denne rett ble antatt å være så vidt klart anerkjent i norsk arbeidsliv at dette ble ansett overflødig³⁸ --- Ordlyden i §16 nr 1 fjerde ledd er derfor ikke uten videre avgjørende når innholdet av arbeidstakers nektelsesrett skal fastlegges. --- Reglene om rett til å nekte og plikt til å nekte, må imidlertid sees i sammenheng. --- Etter mitt syn må utgangspunktet i begge tilfelle være at det etter en objektiv vurdering må foreligge en fare som ut fra arbeidsforholdet og omstendighetene for øvrig overskrider det arbeidstakeren må finne seg i."

Som tidligere angitt må det videre legges til grunn at redningsmannskaper er forpliktet til å utføre arbeidsoppgaver som innebærer en betydelig fare. Derav følger - selvsagt - at de heller ikke er forpliktet til å nekte å utføre slike arbeidsoppgaver.

Situasjonen i Rt. 1989 s. 329 er forsåvidt illustrerende. Her bemerket Høyesterett bl.a. at det "er uten videre klart at ettersøking av væpnede forbrytere nattetid i et uoversiktlig terreng kan medføre en betydelig fare for de tjenestemenn som deltar. At hundeføreren som går først, og som må ha sin oppmerksomhet mer henvendt på hunden enn på omgivelsene, er særlig utsatt, må også være helt på det rene. Dette er imidlertid en fare som i utgangspunktet ligger innenfor det som følger med polititjensten."

Forøvrig synes utgangspunktet å kunne tas i, at redningsmannskaper må kunne antas å ville være berettiget til å nekte å utføre arbeidsoppgaver som "utsetter ham for en fare som ikke under noen omstendighet er akseptabel" eller hvor det å skulle utføre arbeidsoppgavene "må anses klart uforsvarlig ut fra en bedømmelse av den konkrete situasjon", selv om arbeidstakeren skulle ha fått en uttrykkelig ordre om å utføre arbeidsoppgavene.³⁹ Spørsmålet er imidlertid om

³⁸ Jfr. Ot. prp. nr 3 (1975-76) side 110.

³⁹ Jfr. Rt. 1989 s. 329 forsåvidt angår politiets tjenestemenn, og avsnitt IV ovenfor.

en arbeidstakers plikt til ikke å utføre arbeidsoppgaver må trekkes etter de samme kriterier.⁴⁰

I relasjon til en faregrad "som ikke under noen omstendighet er akseptabel", vil det måtte tas standpunkt til hvorledes de forskjellige omstendigheter skal avveies mot hverandre, og det synes derfor tvilsomt om det egentlig blir noen realitetsforskjell i forhold til den vurdering som må finne sted når det skal bedømmes om faregraden må ansees "klart uforsvarlig". Under enhver omstendighet må det imidlertid bli et spørsmål om arbeidstakernes egen innsatsvilje skal være uten betydning, når grensen skal trekkes mellom retten og plikten til ikke å utføre arbeidsoppgaver - hvilket i praksis ofte vil ha nær sammenheng med arbeidstakerens egen subjektive vurdering av faregraden. Prinsipielt er dette likevel adskilte spørsmål.

Utgangspunktet for arbeidsmiljølovens krav om at arbeidstakere skal nekte å utføre arbeid som har en faregrad som overstiger det som følger av arbeidsforholdet er riktignok av offentligrettslig karakter. Dermed er den enkelte arbeidstakers subjektive ønske eller villighet til å utføre en arbeidsoppgave heller ikke relevant. Bakgrunnen for dette må søkes i samfunnets ønske om at for farlige arbeidsoppgaver ikke kan aksepteres. Dessuten kan den enkelte arbeidstaker være utsatt for press eller annen påvirkning fra arbeidsgiver om å strekke seg lenger enn forsvarlig med hensyn til å utføre slike arbeidsoppgaver. Det hensyn å verne den enkelte arbeidstaker vil derfor måtte gå foran den enkelte arbeidstakers eget ønske eller villighet til likevel å utføre arbeidsoppgavene. Med dette utgangspunkt blir det prinsipielt vanskelig å

⁴⁰ I Rt. 1989 s. 329 bemerker Høyesterett at det "objektive grunnlag må antas å være det samme for nektelsesretten og nektelsesplikten"; uttalelsen er imidlertid ikke avgjørende for resultatet i avgjørelsen.

operere med noe skille mellom retten og plikten til å nekte å utføre arbeidsoppgaver av denne art.⁴¹

Selv om det således utvilsomt må utvises den største tilbakeholdenhet med hensyn til å tillegge den enkelte arbeidstakers ønske eller villighet til å utføre slike arbeidsoppgaver, kan det likevel ikke utelukkes at utgangspunktet i enkelte situasjoner vil måtte fravikes, på bakgrunn av at andre interesser enn de her nevnte også må tillegges vekt. Forsåvidt gjelder redningsmannskaper vil dette kunne være særlig aktuelt, ut fra hensynet til de personer og verdier forøvrig som skal søkes reddet. Dermed vil det - ut fra nødrettsbetraktninger - også i denne sammenheng måtte kunne legges til grunn at det må være plass for å nyansere mellom retten og plikten til å nekte å utføre arbeidsoppgaver. Nettopp i tilfelle hvor det kan være tale om spesielt farlige oppgaver, og som har en faregrad som overstiger det som noen kan være rettslig forpliktet til å utføre, vil den enkeltes ekstra innsatsvilje og -evne kunne utgjøre forskjellen mellom en vellykket og en mislykket redningsaksjon. Selvsagt må det også forsåvidt være grenser - ut over pliktens begrensninger - men etter mitt syn må det være plass for den oppfatning at redningsmannskapers plikt til å nekte å utføre arbeidsoppgaver må trekkes noe snevrere enn deres nektelsesrett.

Ved den ytterligere vurdering synes det å måtte tillegges vekt om det enkelte medlem av redningsmannskapet handler uten eller mot en ordre gitt av redningsledelsen. Allerede hensynet til gjennomføringen av redningsaksjonen, og hensynet til de øvrige medlemmer av redningsmannskapet,⁴² tilsier at redningsledelsens ordrer skal og må

⁴¹ Grensen mellom det forsvarlige og det uforsvarlige er imidlertid ikke alltid så skarp; en redningsoppgave kan være forsvarlig hvis utstyr er på plass og prosedyrer forøvrig følges, og uforsvarlig dersom dette ikke er tilfellet.

⁴² Arbeidstakernes plikt til å nekte å utføre arbeidsoppgaver omfatter ikke bare fare for eget liv eller helse, men også fare for andres liv eller helse, jfr. Ot. prp. nr. 3 (1975-76) s. 35 og s. 110. For redningsmannskaper vil nettopp dette forhold kunne være en betydelig realitet. Uforsvarlig opptreden på egen hånd av den enkelte kan medføre at de øvrige redningsmannskaper må utsette seg for særskilt fare for å redde den som har opptrådt uforsvarlig. Den som således tar seg inn i en brennende bygning vil f.eks. kunne

følges. Derfor skal det selvsagt mer til, før det enkelte medlem av redningsmannskapet med rette kan fravike en gitt ordre. Unntak kan imidlertid tenkes, f.eks. hvor den enkelte har en oversikt over situasjonen som redningsledelsen ikke har, og tidsaspektet ikke gir rom for inngående kommunikasjon mellom den enkelte og ledelsen. En røykdykker inne i en brennende bygning vil således kunne ha en bedre oppfatning av forholdene enn redningsledelsen, samtidig som situasjonen kan være så prekær at den krever øyeblikkelig og spontan innsats av den tilstedeværende.

IX. Straffansvar for arbeidstaker etter aml. § 86 krever skyld fra arbeidstakerens side; forsett eller uaktsomhet. Dersom arbeidstakeren har foretatt en feilbedømmelse av faresituasjonen vil straffansvar bare foreligge dersom arbeidstakeren forsåvidt er noe å bebreide.

Jfr. Rt. 1989 s. 329: "En straffbar overtredelse av plikten vil, ... bare foreligge dersom arbeidstaker forsto eller burde forstå at det forelå en fare som angitt i bestemmelsen"; --- "utgangspunktet ved den konkrete bedømmelse av faresituasjonen må være et alminnelig aktsomhetskrav".

Dette generelle aktsomhetskrav må vurderes "ut fra den enkelte situasjon, arbeidsoppgavenes art og arbeidstakernes påpasselighet".⁴³ Ved bedømmelsen vil det derfor også i denne sammenheng måtte legges vesentlig vekt på hvilken tid arbeidstakeren har hatt til å områ seg på - om situasjonen var dramatisk; slik den ofte kan være under en redningsaksjon, eller om arbeidstakeren hadde god tid til å vurdere faremomentene, eventuelt innhente ytterligere opplysninger, samrå seg med andre, innhente forholdsordre fra overordnede, osv.⁴⁴

foranledige at andre medlemmer av redningsmannskapet også må gå inn, for om mulig å få den første ut igjen.

⁴³ Jfr. Rt. 1984 s. 1003. Arbeidstakeren utførte sveisingarbeid i ca. 7 meters høyde over bakken uten noen sikringstiltak. Fall fra en slik høyde ned på et underlag av pukk måtte påregnes å kunne medføre helseskader. Høyesterett anså arbeidstakeren for å ha utsatt seg "for unødig risiko", slik at arbeidstakeren hadde overtrådt aktsomhetskravet i aml. § 16 nr. 1.

⁴⁴ Sml. ovenfor i avsnitt V.

Ytterligere må det tas tilbørlig hensyn til arbeidsoppgavens art. Hvor det dreier seg om redningsmannskaper sier det seg selv at disse har som oppgave å forsøke å redde liv og verdier, og begrense eller avgrense skade. Dermed har redningsmannskaper en grunnleggende arbeidsrettslig handlingsplikt. Denne handlingsplikt må tillegges vekt ved aktsomhetsvurderingen, slik at redningsmannskapene gis tilstrekkelig handlingsrom for sin innsats, også i relasjon til egen sikkerhet. Det ville derfor være lite hensiktsmessig å legge til grunn en for streng aktsomhetsvurdering, fordi dette ikke er egnet til å stimulere innsatsviljen, men forsåvidt vil kunne få den motsatte og negative effekt.

På denne bakgrunn synes aktsomhetskravet i aml. § 16 nr. 1 først å burde ansees for overtrådt når redningsmannskapet i urimelig grad har tilsidesatt hensynet til egen sikkerhet - når det samtidig tas hensyn tatt til de verdier som står på spill, og den ellers foreliggende situasjon.

Vurderingen av aktsomhetskravet i forhold til spontane handlinger vil også måtte skje på denne bakgrunn. Det kan eksempelvis tenkes at en brannmann springer inn i et brennende hus for å forsøke å få ut den eller de personer som befinner seg i huset, uten å ha fått på seg nødvendig verneutstyr eller brannslukningsutstyr. Brannmannen har f.eks. ikke fått med seg vannslange; det kan også tenkes at han i skyndingen ikke har fått koblet vannslangen til vannbeholder, osv. Bakgrunnen for dette kan være at brannmannen bedømmer situasjonen slik at det ikke er tid til å få gjort det som ellers skulle ha vært gjort. Selvsagt vil det etterpå kunne sies at brannmannen opptrådte uvørent og forhastet, og at han nettopp burde gjort noe annet enn det som han faktisk gjorde. Selv om brannmannens forhold således vil kunne kritiseres, er det imidlertid liten grunn til å anse hans forhold for straffbart, før hans opptreden i urimelig grad har tilsidesatt hensynet til hans egen sikkerhet. Når det da tas hensyn til formålet med hans opptreden - å redde liv - ut fra situasjonen slik han opplevde den der og da, kan hans forhold neppe bedømmes som straffbart.⁴⁵

⁴⁵ Skulle brannmannen ha handlet mot uttrykkelig ordre - f.eks. fått uttrykkelig ordre om ikke å begi seg inn i bygningen - må imidlertid bedømmelsen bli anderledes. Ved vurderingen av brannmannens aktsomhet vil en slik ordre måtte tillegges betydelig vekt, fordi brannmannen da måtte forstå at brannledelsen vurderte situasjonen anderledes enn han selv gjorde. Skulle brannmannens opptreden ha medført en økning av faregraden også

Den enkelte brannmann synes således å måtte innrømmes en temmelig bred vurderingsmargin i den aktuelle situasjon, slik at det i praksis skal temmelig meget til for å tilsidesette denne vurdering.

X. Avslutningsvis bemerkes at det etter en brann eller andre ulykker rutinemessig blir foretatt etterforskning av politiet om årsaken, selv om det ikke foreligger grunn til mistanke om straffbart forhold.

Jfr. straffeprosesslovens § 224 fjerde ledd, som angir at det i slike tilfelle "kan" iverksettes etterforskning. Etter påtaleinstruksens § 7-4 fjerde ledd er kravet om etterforskning gjort ubetinget; bestemmelsen fastsetter at etterforskning "skal" finne sted ved brann og ved annen ulykke som har voldt alvorlig personskade eller betydelig ødeleggelse av eiendom, og politiet kan også ellers foreta etterforskning om årsaken til ulykker. Det vises forøvrig til *Hans Kristian Bjerke og Erik Keiserud:*

Straffeprosessloven med kommentarer (2. utg. 1996) II s. 609 med videre henvisninger til NOU 1984: 27 s. 112 - hvor det bl.a. angis at omfanget av etterforskningen må avpasses etter sakens alvor og politiets kapasitet - og Riksadvokatens rundskriv R. 77/73 av 31. august 1973.

Det årsaksforhold som skal avklares refererer seg selvsagt særlig til hvorledes brannen eller ulykken oppsto, men også til det hendelsesforløp som brannen eller ulykken fikk. I denne sammenheng vil det også bli opptatt forklaring fra redningsmannskapene. Slik forklaring skal altså opptas rutinemessig, og indikerer i seg selv ikke at det foreligger noen mistanke om at redningsmannskapet har gjort seg skyldig i noe straffbart forhold.

Med vennlig hilsen

for andre brannmenns liv eller helse, og måtte brannmannen forstått dette, må dette være en skjerpene omstendighet.